

Over de grenzen

De Reflexen in het vorige nummer van *Theologia Reformata*, geschreven door dr. A. Noordegraaf, eindigden aldus: ‘Meer en meer gaat het theologisch onderzoek een internationaal karakter dragen. Ook voor de beoefening van de gereformeerde theologie is gesprek en contact met vakgenoten in het buitenland verrijkend en stimulerend.’ Graag wil ik hierbij aansluiten en de juistheid van Noordegraafs observatie illustreren met een drietal persoonlijke ervaringen in Cambridge, Helsinki en Parijs.

Het afgelopen voorjaar bracht ik in Tyndale House, een onderzoeksinstituut in het Engelse Cambridge, een periode van drie maanden studieverlof door, om mij geheel te kunnen wijden aan de exegese van de volkenprofetieën in het boek Jeremia. Tijdens mijn vorige sabbatical zes jaar geleden was ik gewoon thuis gebleven, en zag toen een aardig deel van mijn tijd verdampen vanwege allerlei verzoeken om academisch of kerkelijk ‘even’ een klusje te klaren en door ‘kleine vraagjes’ van studenten die altijd heel dringend waren. Wegwezen dus, ditmaal. Maar de belangrijkste reden om naar Cambridge te gaan was dat Tyndale House een voortreffelijke bibliotheek heeft. Tyndale House behoort tot de best geoutilleerde instituten voor ‘biblical studies’ ter wereld, naast de *École Biblique et Archéologique Française* te Jeruzalem en het *Pontificio Istituto Biblico* te Rome. Geen groter genoegen dan je eindelijk eens helemaal te kunnen terugtrekken voor het echte werk, van de vroege morgen tot de late avond, en alleen met Bijbelteksten bezig te zijn. Met een bibliotheek bij de hand waarin vrijwel alle benodigde monografieën en tijdschriftartikelen te vinden zijn: hier kun je als bijbelwetenschapper je hart ophalen. Gelukkig was ik op dat moment van het hele gezelschap de enige die met het boek Jeremia bezig was, dus ik had het rijk alleen. De elektronische hulpmiddelen openden vergezichten die mij voorheen onbekend waren, zie de vele links op <http://www.tyndale.cam.ac.uk>. Het is maar goed dat mijn vrouw er ook bij was, om mij op geregelde tijden weer bij het normale leven te bepalen.

Wat een verblijf in Tyndale House nog waardevoller maakt, is niet het minst ook het contact en de uitwisseling met een keur van onderzoekers, afkomstig van alle continenten, die hier voor kortere of langere tijd aan de studie zijn. Het onderling contact wordt doelbewust aangemoedigd door een gemeenschappelijke *chapel* iedere dinsdag, door dagelijkse koffie- en theepauzen van elk een half uur, en de organisatie van trips en lezingen. Op een bepaalde manier, in een brede evangelicale context, wordt hier een mooi samengaan van *scientia* en *pietas* gevonden. Blickverruimend waren de gesprekken met jonge onderzoekers die aan hun proefschrift werken, en de ontmoeting met collega’s wier boeken ik zelf opgeef als tentamenstof voor mijn studenten. Stimulerend waren bijvoorbeeld de discussies met Daniel Block, op wiens naam de – naar mijn mening – beste commentaar op het boek Ezechiël staat (in de serie NICOT), en met Phil Long, die

een grote reputatie geniet op het terrein van de oudtestamentische historiografie. Block had diverse mooie tips voor mijn Jeremia-onderzoek. Ik herinner me een gesprek met Long over het knappe proefschrift *From Conquest to Coexistence. Ideology and Antiquarian Intent in the Historiography of Israel's Settlement in Canaan* dat Koert van Bekkum in die tijd in Kampen-II verdedigde. Terwijl in de vaderlandse pers enig gekraak over dit proefschrift ontstond, mede naar aanleiding van Van Bekkums nieuwe exegese van het 'zonnewonder' in Jozua 10, merkte deze orthodoxe Amerikaanse voorvechter van de betrouwbaarheid van de bijbelse geschiedschrijving verheugd op: 'Dat we dit nog eens mogen meemaken: een continentale onderzoeker die goed gefundeerd de historiciteit van de intocht van Israël in Kanaän verdedigt!' Het is maar net waar je de accenten legt...

Tyndale House beschikt over faciliteiten voor een korter of langer verblijf, tegen redelijke prijzen kan men hier accommodatie verkrijgen. Ik denk zomaar bij mijzelf: Cambridge is dichtbij - wat zou een gemeentepredikant die een retraite voor een verdiepende studie van de Bijbel zo nodig heeft, hinderen om even de Noordzee over te gaan?

Conferentie over Oude Testament in Helsinki

De Oostzee is ook een optie. In de eerste week van augustus jl. woonde ik het 20^e IOSOT-congres in Helsinki bij. Voor bijbelwetenschappers zijn er drie 'grote' internationale organisaties met periodieke conferenties. De oudste, met vele duizenden leden wereldwijd, is SBL (Society for Biblical Studies), daarnaast is er de EABS (European Association for Biblical Studies), en ten derde IOSOT, door de universiteit van Leiden opgericht: International Organization for the Study of the Old Testament. In tegenstelling tot SBL en EABS richt IOSOT zich specifiek op het Oude Testament. Naar mijn indruk waaiert een IOSOT-congres daarom minder dan de conferenties van SBL en EABS uit in een brede onderzoeksdelta, en krijgen discussies bij de plenaire sessies meer diepgang. Overigens werden gedeeltelijk parallel aan het IOSOT-congres in Helsinki ook internationale conferenties gehouden voor het onderzoek van de Septuginta (IOSCS), Qumran (IOQS), Masoretische studies (IOMS) en Targum (IOTS). Dit was een mooi conferentie-cluster voor ruim 400 onderzoekers. Het viel me op dat hier ook verschillende predikanten bij waren, die uit pure interesse voor het Oude Testament gekomen waren. Niet om zelf een lezing te houden, maar om 'bij te tanken'. Daartoe was ruime gelegenheid in een keur van lezingen en parallelsessies. Een Zuid-Afrikaanse predikant vertelde me hoe hij door de vele lezingen 'opgeladen' was om weer zelf aan de slag te gaan, en hoe de kennismaking van zoveel standpunten zijn eigen denken aangescherpt had. Opnieuw dacht ik: hoe goed zou zoiets kunnen werken bij onze dominees, die de universiteit al langere tijd geleden verlieten?

Bij dit IOSOT-congres lag het accent op de relatie Oude Testament en archeologie. Heel boeiend om uit de eerste hand geïnformeerd te worden over de resultaten van de archeologische opgravingen in Kinneret, en pittige discussies mee te maken over de relatie tussen Oude Testament, archeologie en geschiedschrijving. Hier valt zeker ook

voor een gereformeerd bijbelwetenschapper veel te leren. Onder andere dit, dat door de stroom gegevens en de snelle ontwikkeling van nieuwe gezichtspunten oude ‘vaststaande’ theorieën van vraagtekens worden voorzien, en dat voor een gezond en vernieuwend Bijbelonderzoek de interactie niet alleen nodig maar zelfs onontbeerlijk is. In een werkgroep over de late profeten kon ik na mijn presentatie over het oordeelswoord over Babel (Jer. 50-51) zeer mijn voordeel doen met de inbreng van andere Jeremia-onderzoekers uit Israël, Zuid-Afrika en Amerika. Met een aantal congresgangers maakten we ter plekke afspraken om samen een boek over de theologie van de late profeten te schrijven, waarin bijdragen komen van twaalf bijbelwetenschappers verbonden aan tien universiteiten en theologische instellingen van zes verschillende landen uit drie continenten. De tijd dat iemand in een veilig isolement solo-werk als Bijbelgeleerde verrichtte, ligt toch echt achter ons.

Conferentie over Oude Testament in Parijs

Wat me in Helsinki ook opviel is de dominantie van het Engels als voertaal. Sporadisch klonken Duitse klanken door de zaal, ofschoon er veel onderzoekers uit Midden-Europa afkomstig waren. Wat nog minder werd gehoord, was de Franse taal. Slechts weinig francofone theologen nemen deel aan internationale bijbelwetenschappelijke conferenties. Des te groter was de verrassing voor me om mee te maken hoe, tijdens de AFETE-conferentie in Nogent-sur-Marne (een voorstad van Parijs) in september jl. Franse theologen op hoog niveau over de Septuaginta discussieerden. Deze afkorting staat voor Association Francophone Européenne de Théologiens Evangéliques, een gezelschap van ruim 50 theologen afkomstig uit evangelische en gereformeerde instituten in Frankrijk en Zwitserland. Voorzitter is de ook in Nederland bekende prof.dr. Paul Wells, rector van de gereformeerde Theologische Faculteit van Aix-en-Provence. Ook hier waren een paar deelnemers die geen theologische onderwijsaanstelling hadden, maar uit interesse waren gekomen. Ik zie in Nederland nog niet snel een groep orthodoxe dominees en theologen van de verschillende theologische disciplines zo specifiek en geanimeerd bezig zijn met het Septuaginta-onderzoek. Erg stimulerend, samen de diepte in. De vragen waar het Septuaginta-onderzoek ons voor stelt zijn niet gering. Denk slechts aan de kwestie van de oudtestamentische citaten in het Nieuwe Testament, de vraag naar een betrouwbare grondtekst van het Oude Testament, of naar de positie van apocriefe/deutero-canonieke geschriften. De Franse broeders en zusters gingen deze vragen bepaald niet uit de weg. Uitstekende bijdragen waren er van Michel Petrossian (promovendus aan de Sorbonne) over de plaats van de Septuaginta in het Bijbelonderzoek, van Emile Nicole (verbonden aan de vrije faculteit van Vaux-sur-Seine) over het citaat van Habakuk 2 in de Hebreeënbrief, en van Jan Joosten (hoogleraar in Straatsburg, sinds kort ‘editor in chief’ van het gerenommeerde *Vetus Testamentum*) over de exegese in de Septuaginta.

De sfeer tijdens het AFETE-congres was anders dan die bij het IOSOT-congres, niet het minst omdat in Parijs vertegenwoordigers bijeen waren van kleine Bijbelgetrouwe

instellingen en kerken. Dat theologische wetenschap en kerkelijk werk bijeen horen, was voor hen vanzelfsprekend, ook voor de broeders uit evangelische en pinkstergemeenten. Dat is in deze kringen wel eens anders geweest, en daarom is deze ontwikkeling positief te waarderen. Mijn verhaal over gereformeerde hermeneutiek werd door met name de evangelische theologen met animo ontvangen. In tafelgesprekken werd mij uitgelegd hoe in Frankrijk momenteel een geweldige groei gaande is van evangelische- en pinksterkerken: elke week wordt wel ergens een nieuwe gemeente gesticht. Uiteraard gingen mijn gedachten direct naar de gereformeerde kerken in Frankrijk, hoe anders ligt het daar.. De Eglise Réformée de France, met haar pluralisme, haar deels liberale theologie en haar snel slinkende ledental. De kleine gereformeerde kerken, met nauwelijks 2000 leden, worstelen overeind te blijven: sinds vorig jaar luidt de uitbundige naam van deze denominatie ‘Union Nationale des Eglises Protestantes Réformées Evangéliques de France’. In één naam protestants, gereformeerd en evangelisch samen! Zelfs het wóórd ‘gereformeerd’ is problematisch geworden. Recentelijk liet de vrije gereformeerde theologische faculteit in Aix-en-Provence, de Faculté Libre de Théologie Reformée het woord vallen, omdat ‘réformé’ voor het begrip van velen synoniem is geworden van theologisch pluralisme en modernisme, of men associeert het met hervormingen (réformes) die Sarkozy c.s. willen doorvoeren. Het kan verkeren. De nieuwe naam van de universiteit is nu ondubbelzinnig: *Faculté Jean Calvin. Institut de Théologie Protestante et Evangélique*. Het is ondertussen wel duidelijk dat de aantrekkings- en werfkracht van het Franse gereformeerde protestantisme zeer gering is.

Gereformeerd Frankrijk en gereformeerd Nederland

Deze dagen las ik de dikke studie van de ex-journalist van Trouw en ex-ambtenaar in Brussel, Pierre Louis van Enk: *Frankrijk en de hugenoten. Drie eeuwen onderdrukking en verzet*, Zoetermeer 2009. Van Enk heeft zich grondig verdiept in de geschiedenis van het Franse protestantisme, en in de Cevennen-oorlog. Van Calvijns theologie moet hij niet veel hebben, maar op vaardige wijze weet hij te putten uit de historische bronnen van de kerken in Frankrijk. Dit boek vervulde me soms met afschuw: het is werkelijk niet te geloven hoeveel gruwelijkheden er in naam van God gepleegd zijn, in de drie eeuwen dat Frankrijk verscheurd werd door godsdienstoorlogen en geloofsvervolgung. Epicentrum van conservatieve oer-roomskatholieke onverzettelijkheid was Parijs, de wereldstad waarin je vandaag kerkgangers met een lantaarntje zoeken moet. De wijze waarop vooral onder de regering van de Zonnekoning Louis XIV – en door hemzelf persoonlijk geregisseerd! – gewerkt werd aan de systematische kneveling van de rechten van het protestantisme (in de officiële regeringsstukken consequent aangeduid als ‘de zogenaamde religie’), doet denken aan de anti-joodse maatregelen in het Derde Rijk. Alles was gericht op de systematische onderdrukking en uiteindelijke uitroeijing van wat réformé was. Dat er nog iets van een gereformeerde kerk over is, danken de Franse protestanten menselijkerwijs gesproken aan de Verlichting met haar krachtige roep om gewetens- en godsdienstvrijheid, en aan de Franse revolutie die een einde maakte aan de

wurggreep van de rooms-katholieke clerus. Geen wonder dat protestanten in Frankrijk veel positiever over de Verlichting denken dan hun geloofsgenoten elders. Toen ik in september jl. na afloop van de AFETE-conferentie ook een bezoekje bracht aan het paleis te Versailles, zag ik de pronkerige gouden bedstede van de Zonnekoning in een ander licht dan voorheen.

Van Frankrijk weer terug in Nederland, gingen mijn gedachten naar het gereformeerde protestantisme in ons land. Wij hebben rijkelijk geprofiteerd van de komst van duizenden hugenoten richting het noorden. Wij hebben ons verder kunnen ontwikkelen in een vrij land. Onze gereformeerde kerken en onze theologie hebben gebloeid, maar vandaag de dag zijn alle grote woorden aan het verdwijnen. De kerk is in Nederland een kleine minderheid, die functioneert ergens in de schaduw van een publiek dat kerkelijke religie irrelevant en beknellend vindt. De werfkracht van gereformeerde kerken is gering tot nihil. Überhaupt zegt wat gereformeerd is de mensen steeds minder, ook binnen de kerken zelf. De wat sombere voorspelling die de HGJB-er Harmen van Wijnen twee jaar geleden deed is nog helemaal van kracht. Hij signaleerde een implosiegevaar van de rijke gereformeerde traditie voor jongeren, en sprak over een 'imagoprobleem' en een 'geloofsinhoudprobleem' van de gereformeerde traditie. Zouden binnen een decennium bij de hele generatie van jongeren onder de 20 jaar de kernwaarheden van het gereformeerd belijden zo goed als zeker zijn verdwenen, of niet meer als zodanig worden herkend? Het woord 'gereformeerd' heeft voor buitenstaanders een negatieve lading gekregen (benepen, ouderwets, stijf), en ik betwijfel of een gemiddelde kerkganger aan een buitenstaander nog helder kan uitleggen waarom hij 'gereformeerd' is en dat ook wil blijven. De oude tegenstelling met de roomskatholieke kerk heeft allang plaats gemaakt voor de frontlinie met de wereld van seculieren, hedonisten en nihilisten, of het gesprek met aanhangers van een andere religie als de Islam. Dan praat je over je identiteit als christen, en pas een heel eind verderop komt dan nog het woord 'gereformeerd'. Welke koers zal de kerk in ons land vandaag varen?

De kerk in de picture

Het is opvallend hoezeer in de afgelopen periode op alle mogelijke manieren de kerk in het theologische vizier was. Een greep uit recente titels: *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en voor buiten* (Henk de Roest), *De kerk van God I. Ontwerp van elementaire ecclesiologie* (Willem Ouweneel), *Heeft de kerk zichzelf overleefd? Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving* (Gerard Dekker), *Kerk voor de buurt* (René van Loon), *De kerk die leeft. Vijf pijlers van de christelijke gemeente* (Aad Kamsteeg), *Een robuuste kerk. De christelijke gemeente in een postchristelijke samenleving* (Stanley Hauerwas, vertaald), *De kerk is dood, leve de Koning. Wat blijft christenen verbinden?* (Otto de Bruijne en Stijn Postema (red.)), *Een lichte last. Protestantse theologen over de kerk* (Gerrit de Kruijff en Wietske de Jong (red.)). Terzijde kan ook genoemd worden *Vers christendom. Getuigenissen uit de Vroege Kerk* (J. Hoek (red.)). Ik kan me geen jaar heugen waarin zoveel boeken gepubliceerd werden

die een principiële ecclesiologische doordenking beogen, en toegespitst zijn op de vragen over het kerk-zijn vandaag. Ook in tijdschriften werd op verschillend niveau ruim aandacht besteed aan de kerk, zo kwam bijvoorbeeld *Soteria* in september met een themanummer ecclesiologie en *De Wekker* had in oktober een ‘special’ *Kerk anno 2010*. Het lééft dus blijkbaar, de vraag welke kant het met de kerk op moet hangt gewoon in de lucht.

Daar zijn natuurlijk allerlei oorzaken voor aan te wijzen, aan de analyse waarvan ik me als oudtestamenticus maar niet zal wagen. Negatieve oorzaken zijn de druk van een alsmaar slinkend ledental, het besef van afnemende betrokkenheid bij het kerkelijk leven, de moeite bij het vinden van ambtsdragers, de geestelijke en morele verwarring op het grondvlak van de kerken, toenemende pluraliteit, etc. Maar er zijn ook positieve oorzaken: een ontwakend missionair bewustzijn, het verlangen naar meer eigentijdse vormen, de herkenning van authenticiteit over de kerkmuren heen, de ontmoeting met enthousiaste migrantenkerken, het zoeken naar een meer aansprekende presentie in de samenleving. Allemaal legitieme motieven om ons vandaag de dag te bezinnen, theologisch en praktisch, op de essentie en vormgeving van kerk-zijn.

Tegelijk beseffen we allemaal dat de onrust op het stuk van de ecclesiologie diepere oorzaken heeft. Onze hele cultuur is in beweging, ja in een stroomversnelling gekomen. De uitvinding van de boekdrukkunst tegen het einde van de 15^e eeuw, waardoor een wereld van kennis kon opengaan voor een breed publiek, heeft in kerk en samenleving toentertijd geweldige veranderingen teweeggebracht, en de overgang van de middeleeuwen naar de moderne tijd mede gemarkeerd. In onze dagen maken wij een soortgelijke overgang mee, misschien nog veel radicaler dan toen. De afgelopen twee, drie decennia kwam het allemaal over ons heen: globalisering, de komst van internet en virtuele communicatie, het wegvallen van bepaalde grenzen tussen volken, culturen en religies, de introductie van de meest geavanceerde technologie en de mondiale mobiliteit.

Op weg naar morgen

We zouden toch wel naïef zijn om te denken dat dit alles voor ons kerk-zijn geen ingrijpende gevolgen zou gaan hebben. Onze kerkelijke structuren met landelijke verbanden, onze uitvoerige kerkordelijke bepalingen, onze uitgebalanceerde visie op de ambten, onze diepgravende kerkelijke belijdenisgeschriften – allemaal zaken waar we blij mee zijn, maar veronderstellen ze niet in wezen een menstype dat op een bepaalde manier statisch is vergeleken met de dynamiek van de moderne mens? Passen ze niet beter in een samenleving die helder geordend was met afgebakende gezagsverhoudingen en inzichtelijke demografische structuren, zoals de 17^e eeuw of de 19^e eeuw? We herinneren ons het WRR-rapport *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie* uit 2006, met de constatering van een langzame afbrokkeling van oude sociale structuren en het opgaan in een ‘leefstijlengemeenschap’, waardoor mensen zich veel minder sterk en exclusief binden aan instituten en vaste structuren, en heel gemakkelijk switchen tussen identiteiten. De mens van nu is mobiel, gaat kortlopende

verplichtingen aan en bindt zich zeker niet levenslang ('believing without belonging'). Hij wisselt snel tussen keuzen en mogelijkheden, heeft weet van het enorme aanbod van informatie, creëert zijn netwerken en zekerheden eclectisch, is goed opgeleid en bovendien sterk visueel ingesteld, met een permanente antenne voor emotionaliteit en authenticiteit.

Leg dit plaatje nu eens naast een gemiddelde traditionele kerkdienst of een doorsnee generale synode, en je ziet de kortsluiting al voor je. Geen wonder dat bij een verhuizing kerkleden lang aan het zoeken zijn naar een kerkelijk adres in hun nieuwe woonplaats om een plek te vinden waar zij zich thuis voelen - en dat is zeker niet automatisch een gemeente die behoort tot het eigen kerkverband. Jongeren lopen met een gevoel van vervreemding weg, als zij ouderen horen praten over een bepaald onwankelbaar dogma, als zij aangespoord worden tot een strakkere zondagsheiliging, of als een synode een nieuwe vertaling die de grote taalkundige drempel van een klassieke Bijbelvertaling iets verlaagt (de HSV), krampachtig buiten de deur houdt. Dit werkt gewoon niet meer.

Waar loopt het allemaal op uit? Niemand kan het nog overzien, vandaar ook al die publicaties. We zoeken naar nieuwe wegen. Een keur van initiatieven en nieuwe kerkmodellen passeert de revue, soms met Engelse termen getooid (Emerging Church, Urban Expression). De Christelijke Gereformeerde Kerken hebben sinds 2003, vanuit het visiedocument *Naar een gastvrije kerk* (2003), een duidelijke groei doorgemaakt in het bewustzijn van 'de noodzaak om het onvervreemdbare, missionaire karakter van de gemeente van Christus adequaat vorm te geven in de 21^e eeuw'. Ik citeer uit het rapport van deputaten evangelisatie, gepresenteerd aan de Generale Synode van de CGK dit najaar: 'In deze visie wordt dus niet gedacht vanuit bepaalde activiteiten die als extra aan het gemeente zijn worden toegevoegd, maar aan de kwaliteit van het gemeente zijn, met het oog op de toegankelijkheid ervan voor buitenstaanders. Het is een denken vanuit het hart. We constateren dat diverse evangelisatiecommissies in het land worden omgevormd tot commissies missionair gemeente-zijn of gemeenteopbouwcommissies, die vooral tot taak hebben om gemeenteleden te stimuleren om mee te komen in deze beweging vanuit het hart naar buiten'. Het aantal zendingsgemeenten en missionaire initiatieven groeit krachtig. Overigens wordt eerlijk geconstateerd dat de vruchten van het vele werk dat verricht wordt, nog niet hebben geleid tot een sterke toename van het aantal toetreders tot de kerk, waar het gaat om mensen die voorheen ongelovig waren. Maar ruim de helft van het aantal voorheen ongelovige toetreders staat – dat is veelzeggend – op conto van de paar multiculturele zendingsgemeenten (Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, etc.).

De kerk in Nederland is onderweg naar morgen, en die morgen zal er anders uitzien dan de dag van heden. Het is tijd om de gereformeerde ecclesiologie 'vers' te doordenken (bijv. de ambtsleer) en de kostbare kernelementen en coördinaten ervan met passie te vertalen met het oog op morgen. Te 'updaten', zou een jongere zeggen. Wat betekent voor ons vandaag de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk, het priesterschap van de gelovige, de christocratie in de ambten, de notie van verbond en gemeenschap, het belijden van de heilige katholieke kerk? Hoe verwerken we gedachten als van Stanley Hauerwas en James Kennedy met hun nadruk op de kerk als contrastgemeenschap, en

het accent op de vreemdelingschap, zonder de aansluiting aan de cultuur te missen en te fossiliseren? De oude spreuk *reformatus semper reformanda* krijgt anno 2010 nieuwe actualiteit, en urgentie. We moeten natuurlijk wel voorkomen dat, ‘historisch bijziend’, de gereformeerde kerk opnieuw het wiel gaat uitvinden. Wat voor elk veranderingsproces geldt, geldt zeker ook hier: creativiteit en standvastigheid hebben elkaar nodig, en gedijen het beste in het klimaat van de liefde. Dan kunnen ruimhartigheid en belijndheid een gelukkige symbiose aangaan. Dan is er *altijd* hoop.

Beleefde en omstreden eenheid

We noemden hiervoor ook het belijden aangaande de heilige katholieke kerk. Als onze tijd zich ergens door kenmerkt, dan wel door het wegvallen van grenzen. We vliegen de hele wereld over, en de hele wereld komt in beeld onze huiskamers binnen. De wereld woont dichtbij, om de hoek. Mensen kijken dan ook alom over de muren van voorheen min of meer gesloten kerkgenootschappen heen. Dat geldt ook voor velen die zich bevinden op de rechterflank van Neêrlands orthodoxie, de jeugd voorop. We zien bij velerlei gelegenheden dat christenen uit allerlei kerkverbanden samenwerken: in de politiek en de economie, in de wetenschap en de media, in de reiswereld en de cultuur. Niet alleen omdat we met z’n allen steeds meer beseffen hoe hard we elkaar nodig hebben in onze gesecculariseerde samenleving, maar ook *con amore* door een wederzijdse herkenning als christen. Een boek als *De Crux. Christenen over de kern van hun geloof* (red. Cees Dekker en Reinier Sonneveld) spreekt kerkbreed aan. Op tal van punten ontmoet men elkaar, bidt men samen, zet men samen projecten of conferenties op, getuigt men samen van het evangelie. Aan de eensgezindheid van kerkmensen van allerlei snit in buitenlandse kerk/campingdiensten worden ieder jaar na de vakantie in de kerkelijke pers weer woorden van blijde verrassing gewijd. Als het aankomt op het geloofsgetuigenis naar buiten, het samen stil worden voor God of Hem de lofzang toebrengen, doen confessionele verschillen er blijkbaar minder toe.

Maar nu de kerken zelf! Op het institutionele vlak ligt dit alles zo heel anders. De kerkelijke kaart van Nederland wordt steeds gedifferentieerder: inmiddels meer dan 150 soorten kerken en geloofsgemeenschappen. De maatschappelijke trend van individualisering en fragmentarisering gaat aan de kerken niet voorbij, integendeel. Geregeld vliegen op het kerkelijk erf veroordelingen en verdachtmakingen rond, en hoe schrijnend komt de verdeeldheid voor het voetlicht in kerkelijke en landelijke dagbladen. Het effect daarvan op de buitenwacht is helder: die christenen zijn een benepen stelletje mensen die elkaar de tent uitvechten. Pogingen om binnen het COGG of de Raad van Kerken enigszins samen op te trekken, doen hier nauwelijks van af. De oecumene op dit niveau en op deze wijze spreekt steeds minder mensen aan. Er is al zo lang gepraat.. Nu lijkt het mij een ongewenste en ook hopeloze onderneming, om te streven naar organisatorische eenheid van kerken die op wezenlijke punten van elkaar verschillen. Bovendien past een geforceerd eenheidsstreven ook niet bij de tijd waarin wij leven, die een grote verscheidenheid niet als nood maar als deugd ziet. Terecht zei J. Koopmans ooit: ‘De eenheid in

Christus gaat aan de eenheid in het geloof vooraf. En de eenheid in het geloof gaat weer vooraf aan de eenheid in organisatie’.

Tegelijk knaagt er iets: die discrepantie tussen beleefde geestelijke eenheid onder christenen enerzijds en de voortgaande versplintering op kerkelijk erf anderzijds. Dit spoort gewoon niet. Hoeveel vlees en wereld kwam bij dit laatste kijken, hoeveel dominante karakters waren daarbij in het geding? Hoe zwaar mogen sommige theologische verschillen wegen om kerkelijk gescheiden wegen te rechtvaardigen? Wat ons heel zwaar moet wegen, is dat door de kerkelijke verdeeldheid de prediking van het evangelie in ons land schade leidt. Dat onze Heiland kort voor zijn sterven zo intens gebeden heeft ‘Laat hen allen één zijn, Vader. Zoals u in mij bent en ik in u, laat hen zo ook in ons zijn’, heeft ons veel te zeggen. De soms grote verschillen die wij tussen kerken van gereformeerde signatuur opmerken en ervaren, zijn klein vergeleken met de verschillen tussen de kerk der Reformatie en de kerk van Rome. En deze zijn weer klein vergeleken met het grote geding tussen de christelijke kerk en het oude bondsvolk Israël. Ik heb een voortdurend hartzeer, zei Paulus toen hij het hierover had. Waar blijft dat hartzeer onder ons, waar leggen we nu eigenlijk de accenten? De belijdenis van eenheid en katholiciteit kan in de gereformeerde gezindte makkelijk geneutraliseerd worden door het hameren op de waarheid die ook voor de details van het belijden moet gelden. En dan klinkt een *quis non fleret* – dat roept iedereen – en een schuldbelijdenis over de gebrokenheid van de kerk achteraf wat vals.

Het kan ook anders. Ik citeer Herman Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek IV*, § 53, die het protestantse belijden aangaande de eenheid van de kerk koppelt aan de eenheid van het Hoofd der gemeente (Ef. 1) en aan de gemeenschap aller gelovigen door één Geest (Ef. 4). Hij schrijft dan: ‘Deze eenheid is wel in de eerste plaats geestelijk van aard, maar zij bestaat toch objectief en reëel en blijft ook niet geheel onzichtbaar. Zij openbaart zich, zij het ook op zeer onvolkomene wijze, naar buiten en treedt in datgene wat alle Christelijke kerken met elkander gemeen hebben, althans eenigermate aan het licht. Er is geen Christendom boven of beneden, maar er is wel een Christendom *in* de geloofsverdeeldheid aanwezig. Omdat ons oog het meest op de verschillen en scheuringen in de Christenheid gericht is, lopen wij steeds gevaar, om deze toch waarlijk bestaande eenheid te miskennen. Wat alle ware Christenen verbindt is nog altijd meer dan wat hen scheidt’.

De jeugd, de Nationale Synode en Lausanne III

Wie dit laatste zien en in praktijk willen brengen, zijn opnieuw de jongeren. 8 oktober jl. werd in de Jacobikerk te Utrecht het symposium *God = In christenen zichtbaar?* gehouden, georganiseerd door een aantal landelijke studentenverenigingen en IFES. Het voortouw was genomen door de CSFR (nota bene). In een pittig artikel in het *Nederlands Dagblad* van 7 oktober, geschreven door de preses en vicepreses van CSFR, lezen wij: ‘Wij zien kansen in de huidige netwerksamenleving en ook ligt er een grote uitdaging om meer eenheid uit te stralen als we onder niet-christelijke studenten de boodschap

uitdragen. De roep om een authentiek verhaal komt namelijk op de universiteit aan alle kanten naar je toe; die roep vraagt om een antwoord, één antwoord. (...) Studenten kunnen niet meer volgen waarom er zoveel kerkgenootschappen bestaan, en al helemaal niet dat onderling contact en samenwerking zo moeizaam gaat. Het past ook niet bij de logica van de netwerksamenleving. Vanuit studentenperspectief is er daardoor meer zicht op eenheid onder christenen. (...) Het christelijke geloof is een authentiek verhaal, maar dat inspireert niet als christenen verdeeld zijn. Als stemmen door elkaar klinken en verschillende dingen beweren. De christelijke boodschap zou dan ook aan kracht en geloofwaardigheid winnen als niet-christenen zien dat de kerk van het christendom één is.' Hoe kijken we hier tegenaan: vertederend jeugdig idealisme of jong gelovig realisme? Ik houd het op het laatste. Een onvergetelijk beeld, al die studenten hand in hand in een wijde kring rond de Domkerk in Utrecht.

Het studentensymposium te Utrecht wilde de wind in de zeilen geven aan de Nationale Synode te Dordrecht op 10 en 11 december. Bijna twee jaar is naar deze Nationale Synode heengewerkt en het initiatief heeft veel tongen losgemaakt en pennen geïnspireerd. Direct bij de lancering van het initiatief in oktober 2009 werd het afgeschoten vanuit vrijzinnige hoek: veel te orthodox, en die Credo-tekst ademt een gereformeerde sfeer. De dag daarop stond in het *Reformatorisch Dagblad* een serie interviews met kerkelijke kopstukken waarvan de meest behoudende het initiatief al even hard afschoten: vals oecumenisme, en die Credo-tekst ademt de leer van de alverzoening. Toe maar... De Nationale Synode had vanwege de keuze voor deze naam, die in de pers al 'gemunt' was, steeds te kampen met het misverstand dat het om een officiële vergadering van gemandateerde gedelegeerden zou gaan, dat het om een nieuwe belijdenis zou gaan, dat het om een voortijdige (orthodox getinte) machtsgreep naar eenheid zou gaan. Niets van dit alles, zo werd keer op keer uitgelegd. Wie het wel goed begrepen heeft is Piet Vergunst, in zijn artikel 'Allemaal naar Dordt. Nationale synode, de schaamte voorbij' (*De Waarheidsvriend*, 7 oktober 2010). Hij sprak hierin de hoop uit dat door de Nationale Synode een signaalttekst aan de samenleving zal worden aangeboden die breed gedragen en tegelijk belijdende diepgang heeft. Ook, dat door de Nationale Synode openingen gecreëerd worden waarmee kerken ter plaatse verder kunnen. Een citaat dat voor zich spreekt: 'Al te veel horen we in de gereformeerde gezindte dat er alleen gesprekken gezocht worden met kerken waarmee geestelijke herkenning is. Is dat niet de gemakkelijkste weg? Zou het objectieve gegeven van de doop in de Naam van de drie-enige God ons sowieso al niet aan elkaar (moeten) binden?' Dit is klare taal.

De aanpak van de Nationale Synode heeft iets revolutionairs, en treedt buiten de geijkte kaders. Een samenkomst niet via kerkelijke deputaten, niet via oecumenische instrumenten, en geen officiële stukken en beslispunten. Maar een stuurgroep met enkele particulieren initieert een beweging van onderop, zet een moderne verwoording van het Credo als stimulans uit op het grondvlak van de kerken, en roept protestantse kerken nationaal op om samen te komen en het onderlinge geloofsgesprek aan te gaan. Enerzijds om stem te geven aan het groeiend besef van eenheid temidden van alle verscheidenheid en verschil, dat breed door christenen in Nederland gedragen wordt. Anderzijds om nu eindelijk eens met één stem te spreken in het midden van onze samenleving, en een goed

woord over Christus, onze Here en Koning, door te geven in verstaanbare taal. Als dit alles eraan bijdraagt dat in enkele van de vele kerkelijke scheidsmuren scheurtjes ontstaan of brokstukken wegvallen, dan lijkt mij daar niets mis mee te zijn. Wie van ons zal ooit voor de Troon kunnen uitleggen hoe noodzakelijk en gerechtvaardigd de delta van onze kerkelijke verdeeldheid in Nederland was.

Als ik deze Reflexen schrijf, liggen 10 en 11 december nog in het verschiet. Moge het een samenkomst worden, omringd en gedragen door gebed. Een samenkomst met perspectief vanuit het hart van het Evangelie. Er is voor de kerk in Nederland namelijk nog wel meer te doen, als we luisteren naar de oudtestamenticus Christopher Wright tijdens Lausanne III in Kaapstad, oktober jl. Het grootste obstakel voor de verbreiding van het evangelie ligt niet in de weerstand van andere godsdiensten of in de vervolging, maar in het probleem van Gods volk zelf, stelde hij. Hij sprak van 'een wanhopige behoefte aan reformatie', en riep de kerk op haar afgoderij van macht, trots, populariteit, rijkdom en hebzucht in te ruilen voor een nederig en eenvoudig geloof in Christus. Dit zijn grote woorden, maar niet voor niets kreeg zijn toespraak veel positieve weerklank. Ook onder ons, hoop ik.

Personalia et memorabilia

Op 10 september jl. sprak dr. Benno van der Toren, sinds eind 2009 bijzonder hoogleeraar Theologie van de Charismatische Vernieuwing aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, zijn inaugurele oratie uit: *Vele talen, een geest: eenheid en verscheidenheid in het vernieuwende werk door de Geest van Christus*. Dr. Van der Toren, die vele jaren in dienst van de Christelijke Gereformeerde kerken doceerde aan de Faculté de Théologie Evangélique de Bangui (Centraal-Afrikaanse Republiek), werkt ook als 'dean of faculty' aan de Wycliffe Hall te Oxford, waar hij dogmatiek doceert. Eveneens aan de VU, nam op 16 september jl. prof. Bram van de Beek afscheid als hoogleraar dogmatiek met de rede *Spreeken over God: over de bron van theologische kennis*. De betekenis van zijn werk is moeilijk in één zin samen te vatten. Met zijn geheel eigen theologische inbreng, soms tegendraads maar altijd origineel, heeft hij voor velen veel betekend. We denken ook aan zijn activiteiten in de oprichting en uitbouw van het *International Reformed Theological Institute* (IRTI). Een derde vermeldenswaardige gebeurtenis aan de VU was de benoeming van dr. Stefan Paas, voormalig CGK-evangelisatieconsulent, op de bijzondere J.H. Bavinck-leerstoel kerkplanting en -vernieuwing. Daarnaast doceert hij missiologie aan het CERT (Center of Evangelical and Reformation Theology, VU), en is hij universitair docent missiologie aan de Theologische Universiteit te Kampen (II). Een ideale combinatie voor een creatieve en innovatieve geest, op een terrein dat hoogst actueel is. Nog een benoeming: ds. Jan Wessels, jarenlang in dienst van de Christelijke Gereformeerde kerken als zendeling in Botswana, is nu directeur van de Evangelische Alliantie, een koepelorganisatie van kerken en christelijke organisaties. Ook hij zal vanaf zijn positie bijdragen aan de nadere doordenking van evangelisatie en gemeentes-tichting, en dit in een internationaal samenwerkingsperspectief zetten.

Zaterdag 30 oktober werd in en rond St. Janskerk te Gouda onder de titel *Rewind Forward* Refo-500 gepresenteerd, met een enorme variëteit van activiteiten voor jong en oud. De directeur, collega Herman Selderhuis die begiftigd is met een groot organisatie-talent, weet een breed en internationaal gezelschap bijeen te brengen om in de komende jaren richting 2017 de Reformatie onder de aandacht van het grote publiek te brengen. Inmiddels werd ook een onderzoekspoot gecreëerd: *International Reformation Research Group* (RefoRG). De HGJB mocht op 12 november jl. het 100-jarig jubileum vieren: *1,2,3,Vier!* Een hartelijke felicitatie aan deze jeugdbond, die in de afgelopen eeuw een bijzondere plaats in het kerkelijk jeugdwerk in Nederland heeft ingenomen!